مؤسسة الشيخ
محمد بن صالح العثيمين الخيرية
رحمه الله تعالى

ئەو ماف وئەركانەی كە فیترەتی مرۆڤەكان بانگەشەی بۆ دەكات وشەریعەتی ئیسلامیش پەسەندیان دەكات

نووسینی:
زانای پایەبەرز: موحەمەد صالح العثیمین
-ڕەحمەتی خوای لێبێت-

شركاء التنفيذ
جمعية
خدمة المحتوى الإسلامي
باللغات

بسم الله الرحمن الرحيم

ئەو ماف وئەرکانەی کە فیتڕەتی مرۆڤەکان بانگەشەی بۆ دەکات وشەریعەتی ئیسلامیش پەسەندیان دەکات

نووسینی:
زانای پایەبەرز: موحەمەد صالح العثيمين
-ڕەحمەتی خوای لێبێت-

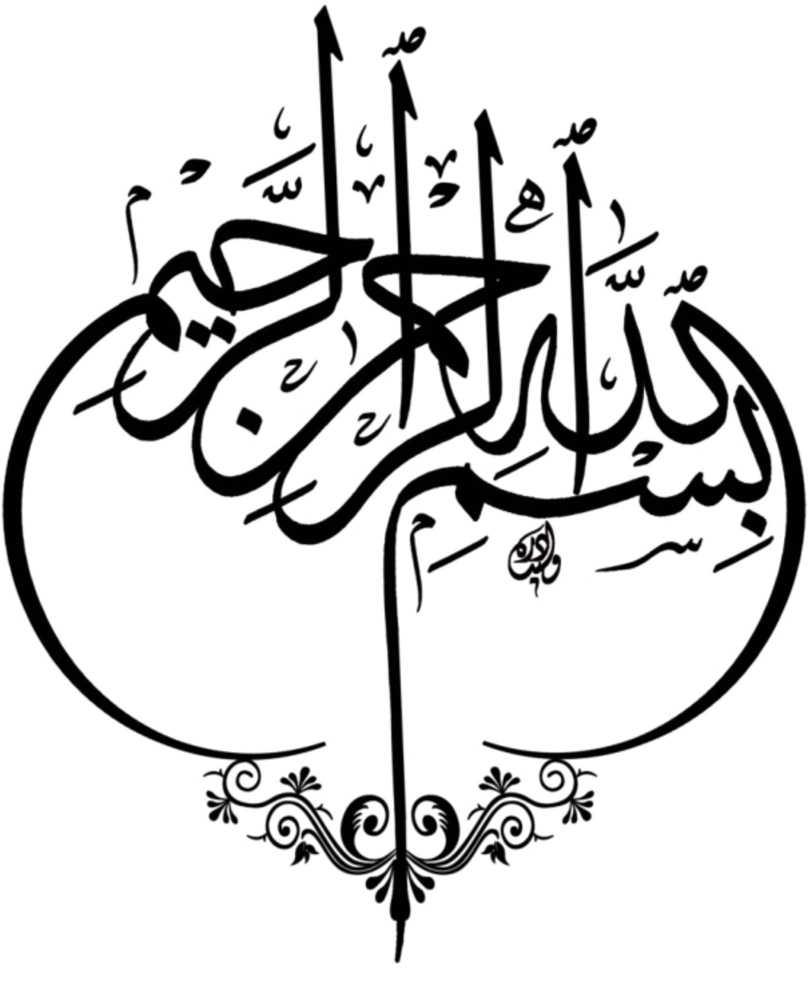
بسم الله الرحمن الرحيم

بەناوی خوای گەورە ومیهرەبان

پێشەکی

إن الحمد لله، نحمده، ونستعينه، ونستغفره، ونتوب إليه، پەنامان بە پەروەردگارە لە شەڕی نەفسمان وشەڕی تاوانەکانمان، ئەو کەسەی اللّٰه هیداتي بدات هیچ کەسێک نیە گومڕای بکات، وئەوەی اللّٰه گومڕای بکات ئەوا هیچ کەسێک نیە هیدایەتی بدات، وە شاهێدی دەدەم بەوەی هیچ پەرستراوێك نییە بە حەق شایستەی پەرستش بێت بێجگە لە اللّٰه، ئەو زاتەی کە بێ هاوەڵ و شەریکە، وە شاهێدی دەدەم کە محمد -صلی اللّٰه علیه وسلم- بەندە ونێرداراوی پەروەردگارمانە، وصلی اللّٰه علیه وعلی آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان وسلم تسليما.

پاشان لە تایبەتمەندیەکانی شەریعەتی اللّٰه -سبحانه وتعالى- ئەوەیە کە ڕەچاوی دادپەروەری کردووە، وهەروەها هەموو خاوەن مافێک مافی خۆی پێدراوە بەبێ زیادەڕەوی، و بەبێ کورتڕەوی، خوای گەورە فەرمانی کردووە بە دادپەروەری وچاکەکاری و بەخشندەیی بەرامبەر کەسوکار، وبەدادپەروەری پێغەمبەرانی نێردراون، وکتێبەکانی دابەزاندووە، وهەموو شتێکی دونیا وقیامەتی لەسەر دادپەروەری دامەزراندووە.

ودادپەروەری بریتیە لە پێدانی ماف بەهەموو خاوەن مافێک، ودانانی هەرکەسێکە لە پلەوپایەی تایبەتی خۆی، وئەمە ناکرێت جێبەجێ بکرێت مەگەر پاش زانینی مافەکان بۆئەوەی بدرێت بەخاوەنەکانیان، لەبەر ئەمە پێمان باش بوو گرنگترینی ئەو مافانە ڕوون بکەینەوە ؛ بۆئەوەی بەندە ئەو مافانە جێبەجێ بکات هێندەی دەیزانێت ودەتوانێت، وئەم مافانەش بەشێوەیەکی گشتی بریتین لە:

١- مافەکانی خوای گەورە.

٢- مافەکانی پێغەمبەر -صلی اللّٰه علیه وسلم-.

٣- مافەکانی دایک وباوک.

٤- مافەکانی منداڵ.

٥- مافەکانی کەسە نزیکەکان -خزمەکان-.

٦- مافەکانی هاوسەرەکان (ژن ومێرد).

٧- مافەکانی فەرمانڕەوا وفەرمانپێکراوەکان (ژێردەستەکان).

٨- مافەکانی دراوسێ.

٩- مافەکانی مسوڵمانان بەشێوەیەکی گشتی.

١٠- مافەکانی نامسوڵمانەکان.

ئەمانە ئەو مافانەن کە دەمانەوێت هەندێک باسیان لەسەر بکەین وڕوونی بکەینەوە بە شێوەیەکی کورت وپوخت.

****

مافی یەكەم : مافی خوای گەورە -سبحانە وتعالی-

ئەم مافە گرنگترین وگەورەترین و واجبترین مافە؛ چونكە مافی خوای گەورەیە -سبحانە وتعالی- پەروەردگاری مەزن وپاشا وخاوەنداری وبەڕێوەبەری هەموو شتان، مافی پاشای هەقە كە هەمیشە زیندوو وڕاگری بوونەوەركان وئاسمانەكان وزەویە، هەموو شتێكی خوڵقاندووە وئەندازەیەكی بۆ دیاریكردووە بەئەوپەڕی حیكمەتەوە، مافی ئەو خودایەی كە تۆی لە نەبوونەوە هێناوەتە بوون لەكاتێكدا هیچ شتێك نەبوویت كە باس بكرێت، ئەو خودایەی كە بە نیعمەتەكانی تۆی پەروەردە كردووە لەكاتێكدا تۆ لەنێو سكی دایكتدا بوویت لەنێو سێ تاریكی كە هیچ بوونەوەرێک نەیدەتوانی خواردن وهۆكارەكانی گەشەكردن بەتۆ بگەیەنێت، شیرخواردنی بۆت ئاسانكرد لەڕێگەی مەمكەكانی دایكتەوە، و دوو ڕێگای پێت نیشانداوە، ودایک وباوكی بۆت تەرخانكرد بۆئەوەی چاودێریت بكەن، ونیعمەتی زۆری پێ بەخشیت وەک نیعمەتی ئەقڵ وبیستن وهتد، وئامادەی كردی بۆئەوەی ئەمە قبوڵ بكەیت وسوودی لێوەربگریت، خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَاللّهُ أَخْرَجَكُم مِّن بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لاَ تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ الْسَّمْعَ وَالأَبْصَارَ وَالأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ واتە: ﴿خوا ئێوەی لە سكی دایكتان دەرهێناوە بێ ئەوەی هیچ شتێك بزانن، ئینجا هۆكاری بیستن و بینین و تێگەیشتنی بۆ دابین كردوون، بۆ ئەوەی سوپاسگوزاری بكەن﴾، ئەگەر بێبەشت بكات لە فەزڵ ونیعمەتەكانی هێندەی چاوتروكانێک ئەوا تیادەچیت، وئەگەر بێبەشت بكات لە ڕەحمەتی خۆی ئەوا ناژیت، ئەگەر ئەمە فەزڵ وڕەحمەتی خوای گەورە بێت لەسەر تۆ ئەوا مافی ئەو لەسەر تۆ گەورەترین مافە؛ چونكە مافی پێبەخیشنی ژیان وبەخشینی نیعمەتەكانی بوونە لەسەر زەوی، لەبەرامبەردا ئەو هیچ ڕزق وخۆراكێكی لە تۆ ناوێت، خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿...لاَ نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَّحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى﴾

[طه:١٣٢] واتە: ﴿...ئێمە بێگومان داوای ڕزق و ڕۆزی لە تۆ ناكەین، بەڵكو ئێمە ڕزق و ڕۆزی بە تۆ دەبەخشین، سەرەنجامی چاک هەر بۆ تەقوادارانە﴾.

ئەو زاتە مەزنە تەنها یەک شتی لە تۆ دەوێت كە ئەویش بەرژەوەندی وسوودەكەی هەر بۆ تۆ دەگەڕێتەوە، دەیەوێت ئەو بپەرستیت بەتەنها بەبێ بڕیاردانی هاوبەش وشەریک لە پەرستنیدا، خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ [الذاريات:٥٦]، واتە: ﴿من جن و مرۆڤایەتیم دروست نەكردووە تەنها بۆ پەرستنی من نەبێت﴾، ئەو دەیەوێت بەندەی بیت بەهەموو ماناكانی بەندایەتی، هەروەكو چۆن ئەو پەروەردگارتە بەهەموو ماناكانی پەروەردگارێتی، بەندەیەكی ملكەچ وزەلیل بیت بۆی، وفەرمانەكانی جێبەجی بكەیت، ودوور بكەویتەوە لە نەهی لێكراوەكانی، وئەوەی فەرموویەتی بەڕاستی دابنێییت؛ چونكە نیعمەتەكانی دەبینیت لەسەرت كە زۆر وبەردەوامن، ئایا شەرم نییە ئەم نیعمەتانە بگۆڕیتەوە بە كوفر وپێنەزانی ؟!

ئەگەر كەسێک لە خەڵكی فەزڵی بەسەرتەوە هەبێت ئەوا شەرم دەكەیت بەئاشكرا سەرپێچی بكەیت لەشتێک كە پێت دەڵێت، ئەی چی سەبارەت بە پەروەردگارت كە هەموو فەزڵ ونیعمەتێک هی ئەوە، وهەرچی شەڕ وخراپەیەک لە تۆ دوور بێت هەمووی بەڕەحمەتی ئەو زاتەیە -سبحانە وتعالی- ؟! خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَمَا بِكُم مِّن نِّعْمَةٍ فَمِنَ اللّهِ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْأَرُونَ﴾ [النحل:٥٣] واتە: ﴿هەرچی نازو نیعمەتێكتان هەیە هەمووی بەهرەو بەخششی خوایە، پاشان كاتێك ناخۆشی و بەڵایەكتان بۆ پێشهات، ئەوە هاناو هاوارو پەنا هەر بۆ لای ئەو دەبەن و هەر لەو زاتە دەپاڕێنەوە﴾.

ئەم مافە كە خوای گەورە واجبی كردووە بۆ نەفسی خۆی ؛ ئاسانە لەسەر هەركەسێک پەروەردگار بۆی ئاسان كردبێت، چونكە خوای گەورە وایكردووە هیچ نارەحەتی وبارگرانی وقورسییەكیان تێدا نەبێت، خوای گەورە

دەفەرمویێت: ﴿وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِّلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِن قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاء عَلَى النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلاَةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلاَكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرِ﴾ [الحج:٧٨] واتە: ﴿هەروەها بەردەوام بن لە خەبات و جیهاد و هەوڵ و کۆشش لە پێناوی خوادا بەو شێوەیەی کە شایستەیەتی، لەبەر خاتری ئەو بێت، ئەو زاتە بۆ ئەوە هەڵی بژاردوون و لە ئاین و بەرنامەکەیدا هیچ جۆرە شتێکی نارەواو قورس و گرانی لەسەر دانەناون (کە نەتوانن ئەنجامی بدەن، جا ئەم بەرنامەیە) ڕێ و شوێن و بەرنامەی ئیبراهیمی باواتانە کە پێشتر هەر خوای گەورە ناوی ناون موسڵمان و لەم قورئانەشدا بەموسڵمان ناوی بردوون، تا پێغەمبەر ببێتە شایەت بەسەرتانەوە (کە پەیامی خوای پێ ڕاگەیاندوون) و ئێوەش (بە گەیاندنی ئەو پەیامە) ببنە شایەت بەسەر خەڵکییەوە، کەواتە نوێژەکانتان بەچاکی ئەنجام بدەن و زەکاتیش (لە ماڵ و سامانتان) دەربکەن و پشت بەخوا ببەستن، چونکە هەر ئەو زاتە یار وپاوەرتانە، جا دڵنیابن کە خوا چەندە یارمەتیدەرێکی چاکە و چەندە پشت و پەنایەکی بەهێزو بە نرخە﴾، ئەمە بیروباوەڕێکی نمونەییە، وباوەڕهێنانە بە هەق، وکردەوەی چاکی بەرهەمدار، ئەمە عەقیدەی باوەڕهێنانە بە غەیب، وبنیات نراوە لەسەر خۆشەویستی و بەمەزندانان، وبەرهەمەکەی دڵسۆزی و خۆبەخشین وکۆڵنەدانە، پێنج نوێژ لە شەو ورۆژێکدا بەهۆیانەوە ؛ خوای گەورە لە گوناهەکان خۆش دەبێت، و پلەکان بەرز دەکاتەوە، ودڵ وحاڵەکان چاک دەکات، وبەندە ئەنجامیان دەدات هێندەی لەتوانایدایە، خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ...﴾ [التغابن: ١٦] واتە: ﴿کەوابوو هەتا دەتوانن بەتەقوا و خواناس بن...﴾.

کاتێک عیمرانی کوڕی حوصەین نەخۆش بوو -ڕەزای خوای لێبێت- پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- پێی فەرموو: «بە پێوە نوێژ بکە، ئەگەر

ناتوانیت ئەوا بە دانیشتنەوە ئەنجامی بدە، خۆ ئەگەر هەر ناتوانیت ئەوا بە پاڵکەوتنەوە نوێژ بکە (لەسەر لا نوێژ بکە)».

زەکات: بەشێکی کەمە لە پارە وسامان دەبەخشرێت بۆ دابینکردنی پێویستی هەژار ونەدار وڕێبوار وقەرزدارەکان وهتد لەوانەی شایستەن زەکاتیان پێبدرێت، خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿..فَأَقِيمُوا الصَّلاَةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلاَكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرِ﴾ [الحج:٧٨] واتە: ﴿..کەواتە نوێژەکانتان بەچاکی ئەنجام بدەن و زەکاتیش (لە ماڵ و سامانتان) دەربکەن و پشت بەخوا ببەستن، چونکە هەر ئەو زاتە یارو ویاوەرتانە، جا دڵنیابن کە خوا چەندە یارمەتیدەرێکی چاکە و چەندە پشت و پەنایەکی بەهێزو بە نرخە﴾.

بەڕۆژووبوونی مانگێک لە ساڵدا، وئەوەی نەخۆش یان ڕێبوار بێت ئەوا دەتوانێت پاش ڕەمەزان بەڕۆژوو بێت، وئەوەی نەتوانێت ڕۆژوو بگرێت بەهۆی نەخۆشی بەردەوام ودرێژخایەن ئەوا بەرامبەر هەر ڕۆژێک خۆراکی یەک هەژار دابین دەکات ودەیبەخشێت.

حەجکردن بۆ ماڵی خوای گەورە -البيت الحرام- یەک جار لە تەمەندا ؛ لەسەر ئەوەی دەتوانێت، ئەمانە بنچینەکانی مافی خوای گەورەن -سبحانه وتعالى-، جگە لە ئەم بنچینانە ؛ واجب دەبن بەهۆی پێشهاتێک وەکو جیهاد لەپێناو الله، یان بەهۆی ئەو هۆکارانەی واجبی دەکەن وەکو سەرخستنی ستەملێکراو.

بڕوانە ئەی مسوڵمان ئەم مافانە کردەوەیەکی ئاسانن، وپاداشتیان گەلێک زۆرە، ئەگەر ئەنجامیان بدەیت ئەوا بەختەوەر دەبیت لە دونیا وقیامەتدا، وڕزگارت دەبێت لە دۆزەخ، ودەچیتە بەهەشتەوە، خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿...فَمَن زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَما الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلاَّ مَتَاعُ الْغُرُورِ﴾ [آل عمران:١٨٥] واتە: ﴿...ئەوسا ئەوەی دوور خرایەوە لە

ئاگری دۆزەخ و خرایە بەهەشتەوە، ئەوە بەڕاستی سەرفراز بووە، ژیانی دونیاش بێجگە لەوەی کە ڕابواردنێکی خەڵەتێنەرە شتێکی تر نیە﴾.

****

مافی دووەم : مافی پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم-

ئەم مافە گەورەترین مافی خوڵقێندراوەکانە، هیچ مافێک گەورەتر نیە لە مافی پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم-، خوای گەورە دەفەرمویێت: ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا﴾ [الفتح:٨] واتە: ﴿ئێمە تۆمان ڕەوانەکردووە -ئەی پێغەمبەر (صلى اللّٰه عليه وسلم)- کە شایەت و مژدەدەر و بەئاگاهێنەر بیت بۆ گرۆی ئادەمیزاد﴾، بۆیە واجبە خۆشویستنی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- بخرێتە پێش خۆشویستنی هەموو خەڵکی تەنانەت نەفس ومنداڵ ودایک وباوکیش، پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرمویێت: «هیچ کەسێک لە ئێوە ئیمانی تەواو وکامڵ نابێت؛ هەتا ئەو کاتەی من خۆشەویستتر دەبم لە لای لە منداڵەکەی وباوکی وهەموو خەڵکی».

وله مافەکانی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-: ڕێزگرتنی، وبەگەورەدانانی بەو شێوەیەی شایستەیە بەبێ زیادەڕەوی و بەبێ کورتڕەوی، وڕێزلێگرتنی لەژیانیدا ؛ ڕێزگرتنی سونەتەکەی وکەسایەتی بەخشندەیەتی، وڕێزگرتنی لەپاش مردنی ؛ ڕێزگرتنی سونەتەکەی وشەریعەتە دامەزراوەکەیەتی، هەرکەسێک ڕێزگرتن و بەگەورەدانانی هاوەڵانی بینیبێت بۆ پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەزانێت چۆن ئەو چاکەکار و بەشکۆیانە ئەوەی لەسەریان بووە جێبەجێیان کردووە دەرهەق بە پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم-.

عروەی کوڕی مەسعود کاتێک قورەیش ناردنیان بۆئەوەی گفتوگۆ لەگەڵ پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- بکات لە باسی پەیماننامەی حودەیبیە ؛ پێیانی ووت: «چوومەتە لای پاشاکان -کیسرا وقەیسەر ونەجاشی- هیچ یەکێکم نەبینیوە هاوەڵانی بەگەورەی دابنێن هەروەکو چۆن هاوەڵانی موحەمەد ؛ موحەمەد بەگەورەدادەنێن، ئەگەر فەرمانێکیان پێبکات ؛ دەستبەجێ جێبەجێی دەکەن، وئەگەر دەسنوێژ بگرێت خەریکە شەڕ بکەن لەسەر پاش ماوەی ئاوی دەستنوێژی، وکاتێك قسەی بکردایە ئەوان دەنگیان نزم دەکردەوە، وڕاستەوخۆ سەیری نێوچاوانی ناکەن وەکو بەگەورەدانانێک بۆی».

بەم شێوەیە بەگەورەیان دادەنا -ڕەزای خوایان لێبێت- هەرچەندە خوای گەورە لەسەر ڕەوشتە جوان وبەخشندەکان خوڵقاندوویەتی، وکەسایەتیەکی ئاسان ونەرمونیانی هەبووە، ئەگەر دڵڕەق و وشک بووایە بەرامبەریان ئەوا لێی دوور دەکەوتنەوە.

وله مافەکانی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- : بەڕاستدانانیەتی لەو شتانەی فەرموویەتی لە باسەکانی پێشوو و داهاتوو، وجێبەجێکردنی فەرمانەکانی، ودوورکەوتنەوە لە نەهی لێکراوەکانی، وباوەڕ بەوەی ڕێبازی ئەو باشترین ڕێبازە، وشەریعەتەکەی باشترین شەریعەتە، ونابێت هیچ شەریعەت وڕێکخستەیەک لە لایەن هەر کەسێکەوە بێت بخرێتە پێش شەریعەتەکەی ئەو. خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ [سورة النساء: ٦٥] واتە: ﴿نەخێر (وانیە کە خۆیان بە باوەڕدار نیشیان دەدەن) سوێند بەپەروەردگارت بڕوادار نین هەتاوەکو تۆ نەکەنە دادوەر لە هەر ئاژاوە و دووبەرەکیەکی نێوانیان دا ولە پاشان هەست نەکەن لە دەرونیاندا بەهیچ بێزارییەک دەربارەی ئەو بڕیارەی داوتە و ملکەچ ببن بەملکەچیەکی تەواو﴾، ودەفەرموێت: ﴿قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ

اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ [آل عمران:٣١] واتە: ﴿(ئەی پێغەمبەر ﷺ) بڵێ: ئەگەر ئێوە خواتان خۆش دەوێت كەواتە دوای من بكەون تا خواش ئێوەی خۆش بوێت و لە گوناهەكانتان خۆش ببێت وە خوا لێخۆشبووی میهرەبانە﴾.

وله مافەكانی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- : بەرگری كردن لە شەریعەت وڕێبازەكەی هێندەی مرۆڤ لە هێز وتوانایدایە، وهێندەی حاڵەتەكە پێویست دەكات لە بەكارهێنانی چەک وكەرەستەی تر. ئەگەر دوژمن بە بەڵگە وگومانەوە هێرش بكات؛ ئەوا بەرگری كردن لێی بەزانست و ڕەتدانەوەی بەڵگە وگومانەكانیان دەبێت وڕوون دەكرێتەوە كە هیچ وپوچەڵن، وئەگەر بە چەک هێرش بكەن ئەوا بەرگری كردن لە شەریعەتەكەی بەهەمان شێوە دەبێت.

وناكرێت هیچ ئیماندارێک شتێكی ناڕەوا ببیستێت سەبارەت بە شەریعەتی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- یان كەسایەتی بەخشندەی، وبێدەنگ بێت لەسەر ئەمە لەگەڵ بوونی توانای بەرگری كردن.

****

مافی سێیەم: مافی دایک وباوک

هیچ کەسێک نکۆڵی ناکات لە فەزڵ وچاکەی دایک وباوک بەسەر منداڵەکانەوە، دایک وباوک هۆکاری بوونی منداڵەکانن، ومافی زۆر ومەزنیان هەیە بەسەریانەوە، ئەوان بەخێویان کردووە لەو کاتەی منداڵ وبچووک بووە، وماندووبوون لەپێناو ئیسراحەتی ئەو، وشەونخونیان کردووە بۆئەوەی بخەوێت، ودایک لە سکی هەڵیگرتووە، و لەسەر خۆراک وتەندروستی ئەو ژیاوە بۆماوەی نۆ مانگ، هەروەکو خوای گەورە ئاماژەی بۆ کردووە وفەرموویەتی: ﴿...حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ...﴾ [لقمان:١٤] واتە: ﴿...دایکی بە ئێش و ئازارو لاوازی و بێتاقەتیەکی زۆرەوە، (نۆ مانگ) هەڵی گرتووە...﴾، پاشان چاودێریکردنی وشیرپێدانی بەردەوام بۆ ماوەی دووساڵ لەگەڵ ماندووبوون وبارگرانی وناڕەحەتی، وباوکیش بەهەمان شێوە هەوڵدەدات بۆ دابیکردنی خەرجی وبژێوی ژیانت لەو کاتەی منداڵیت هەتاوەکو باڵغ دەبیت ودەتوانیت خۆت کار بکەیت، وپەروەردە وئاراستەت دەکات لەکاتێکدا تۆ سوود وزیانت نازانیت، بۆیە خوای گەورە فەرمانی بە منداڵەکان کردووە کە بەرامبەر دایک وباوکیان چاکەکار بن وسوپاسیان بکەن، بۆیە خوای گەورە فەرموویەتی: ﴿وَوَصَّيْنَا الإنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ﴾ [لقمان:١٤] واتە: ﴿ئێمە فەرمانمانداوە بە ئادەمیزاد بە چاک ڕەفتاری لەگەڵ دایک و باوکیدا، دایکی بە ئێش و ئازارو لاوازی و بێتاقەتیەکی زۆرەوە، (نۆ مانگ) هەڵی گرتووە، لێگرتنەوەی شیریش لە دوای دوو ساڵ، فەرمانمان پێدا کە ئەی ئینسان سوپاسگوزاری منیش و دایک و باوکیشت بە، دڵنیابن کە گەڕانەوەتان هەر بۆ لای منە﴾.

وپەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَقَضَى رَبُّكَ أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلاَهُمَا فَلاَ تَقُل لَّهُمَا أُفٍّ وَلاَ تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلاً كَرِيمًا﴾ [الإسراء:٢٣] واتە: ﴿پەروەردگاری تۆ بڕیاریداوە

كە جگە لەو كەسی تر نەپەرستن، هەروەها بڕیاریداوە چاكەكاریش بن لەگەڵ دایك و باوكتاندا، هەر كاتێك یەكێكیان یان هەردووكیان بە پیری كەوتنە لای تۆ (تەنانەت) ئۆفیان لە دەست مەكەو (هەرگیز) پیایاندا هەڵمەشاخێ و هاواریان بەسەردا مەكە، بەردەوامیش قسەو گفتو گۆت لەگەڵیاندا با چاك و جوان و بەجێ بێت﴾.

مافی دایک وباوک لەسەر تۆ: چاكە كار بیت لەگەڵیاندا، ئەمیش بە قسە وكردەوە ومالٌ ولاشە دێتە جێ، وفەرمانەكانیان جێبەجێ بكەیت ئەگەر سەرپێچی فەرمانی اللە نەبێت، ولە شتێكدا زیانی بۆت نەبێت، بە لەسەرخۆیی قسەیان لەگەڵدا دەكەیت وڕووت بەرامبەریان خۆش دەبێت، وبەخێویان دەكەیت بەو شێوەی شیاوە بۆیان، ونابێت بێزاری دەربڕیت كاتێک بەتەمەن ونەخۆش ولاواز دەبن، ونابێت ئەمە بەلاتەوە نارەحەت بێت؛چونكە تۆش وەكو ئەوانت لێدێت، وەكو ئەوان دەبیتە باوک، و بەتەمەن دەبیت لەلای منداڵەكانت -ئەگەر هەتا ئەو تەمەنە بمێنیت- وەكو ئەوان، وپێویسیت بە چاكەكاری منداڵەكانتە بەرامبەرت هەروەكو چۆن ئەوان پێویستیان بە چاكەكاری تۆ بوو، ئەگەر بەرامبەریان چاک بووی ئەوا چاوەڕوانی پاداشتی زۆر وگەورە بكە، وپاداشت هاوشێوەی كردەوەیە، زۆرجار هەركەسێک بەرامبەر دایک وباوكی چاک بێت ؛ ئەوا منداڵەكانیشی بەرامبەری چاک دەبن، وزۆرجار هەركەسێک بەرامبەر دایک وباوكی خراپ بێت ؛ ئەوا منداڵەكانیشی بەرامبەری خراپ دەبن، هەرچی بچنیت ئەوە دەدووریتەوە.

خوای گەورە پلەیەكی بەرز وگەورەی داناوە بۆ مافی دایک وباوک بەشێوەیەک مافی ئەوان لەدوای مافی خوای گەورە ومافی پێغەمبەرەكەی دێت -صلى الله عليه وسلم-، بۆیە خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَاعْبُدُواْ اللّهَ وَلاَ تُشْرِكُواْ بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا...﴾ واتە: ﴿(ئەی خەڵكینە) تەنها خوا بپەرستن و هیچ جۆرە شەریک و هاوەڵێكی بۆ بڕیار مەدەن و چاكەكار بن

لەگەڵ دایک و باوکتان...﴾ [النساء: ٣٦]، وپەروەردگار فەرموویەتی: ﴿...أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرِ﴾ [لقمان:١٤] واتە: ﴿...سوپاسگوزاری منیش و دایک و باوکیشت بە، دڵنیابن کە گەڕانەوەتان هەر بۆ لای منە﴾، وپێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- چاکەکاری بەرامبەر دایک وباوکی خستووەتە پێش جیهاد کردن لەپێناو خوای گەورە، هەروەکو لە فەرموودەی عبداللەی کوڕی مەسعودەوە -ڕەزای خوای لێبێت- هاتووە، دەڵێت: پرسیارم لە پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- کرد: چی کردەوەیەک خۆشەویستترینە لای خوای گەورە؟ فەرمووی: «نوێژ کردن لە کاتی خۆی»، ووتم: پاش ئەوە چی؟ فەرمووی: «چاکەکاری بەرامبەر دایک وباوک» ووتم: پاش ئەوە چی؟ فەرمووی: «جیهاد وتێکۆشان لە پێناو خوای گەورە» [رواه البخاري ومسلم]، ئەمیش بەڵگەیە لەسەر گرنگی مافی دایک وباوک کە زۆرێک لە خەڵکی پشتگوێیان خشتووە، وتووشی خراپەکاری وپچڕانی پەیوەندی بوون بەرامبەر دایک وباوکیان، وپێت سەیرە کەسی وا هەیە کە پێی وایە دایک وباوکی هیچ مافێکیان بەسەریەوە نیە، ولەوەیە بەکەم سەیریان بکات وخۆی بەگەورەتر بزانێت بەسەریانەوە، وهاوشێوەی ئەم کەسە پاداشتی کردەوەکەی وەردەگرێت زوو یان درەنگ بێت.

****

مافی چوارەم: مافی منداڵەكان

كاتێک دەڵێین منداڵ مەبەستمان کوڕ وکچەکانە، ومافەکانی منداڵ زۆرن، وله گرنگترینیان: پەروەردەکردن؛ ئەمیش بریتیە لە پەروەردەکردنیان لەسەر دینداری وڕەوشتی جوان لە نەفسیاندا هەتاوەکو خۆیان تەواو گرنگی پێدەدەن، خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ...﴾ [التحريم:٦] واتە: ﴿ئەی ئەو کەسانەی کە باوەڕتان هێناوە خۆتان و ماڵ ومنداڵەکانتان بپارێزن لە ئاگرێك كە سووتەمەنیەكەی خەڵكی و بەردە...﴾، وپێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «هەمووتان بەرپرسیار وسەرپەرشتیارن، وهەریەکێکتان بەرپرسیارە بەرامبەر ژێردەستەکەی: دەسەڵاتدار بەرپرسیارە، وپیاو بەرپرسیارە لەسەر خێزانەکەی..».

منداڵەکان سپاردەن لە گەردنی دایک وباوک، بەرپرسیارن لەسەریان لەڕۆژی قیامەت، وبەرپرسیارن لە پەروەردەکردنیان لەسەر پەروەردەی ئاینی وڕەوشتی جوان وئەمە دەبێتە هۆی جێبەجێکردنی ئەرکی دایک وباوک بەرامبەر نەوەکانیان ورزگاریان دەبێت لە لێپرسینەوەی سەخت، ومنداڵەکان چاک دەبن، ودەبنە هۆی ئارامی وبەختەوەری بۆ دایک وباوک لە دونیا وقیامەتدا، وپەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَيْءٍ كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ﴾ [الطور:٢١] واتە: ﴿جا ئەوانەی باوەڕیان هێناوە و نەوەکانیشیان بەئیمان و باوەڕەوە شوێنیان کەوتوون، ئەوانەلەبەهەشتدا پێک شاد دەکەینەوە (تا کامەرانی و خۆشییان زیاتر بێت)، وەنەبێت ئەوانەی کەپلەی بەرزیان دەستکەوتووە دایان بەزێنین بۆ پلەی نزمتر، چونکەئێمە پاداشتی کردەوەی کەس کەم ناکەینەوە (ئەگەر زیادی نەکەین) لەهەمان کاتدا هەرکەسەبارمتەی کردەوەی خۆیەتی﴾، کاتێک پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَمَا أَلَتْنَاهُم: چونکە ئێمە پاداشتی کردەوەی کەس کەم ناکەینەوە﴾ ؛ مەبەست

ئەوەیە کاتێک منداڵەکانیان پلەیان بەرز دەکرێتەوە لە بەرامبەر کەمکردنی پاداشتی دایک وباوکیان نیە، وپێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «گەر ئادەمیزاد مرد لە کردەوەکەی دادەبڕێت، مەگەر لەسێ شت نەبێت: خێرێکی بەردەوام، یان زانستێک بڵاو بکاتەوە سوودی لێوەربگیرێ لەپاش خۆی، یان منداڵێکی چاك -لە دوای خۆی- دوعای خێری بۆ بکات»، پەروەردەکردنی منداڵ لەسەر پەروەردەیەکی چاک ؛ بەرهەمەکەی ئەوەیە منداڵەکە بەسوود دەبێت بۆ دایک وباوکی تەنانەت لەپاش مردنیان.

زۆرێک لە دایک وباوکەکان گرنگی بەم مافە گەورەیە نادەن، بۆیە منداڵەکانیان پشتگوێ خستووە و لەبیریان کردوون، هەروەکو ئەوە وابێت هیچ بەرپرسیار نین لەسەریان، ناپرسن بۆ کوێ دەچن؟! وکەی دێنەوە بۆ ماڵ؟! وناپرسین کێ هاوڕێ وهاوەڵیانە؟! وئاراستەیان ناکەن بۆ خێر وچاکە، ونەهیان لێناکەن لە شەڕ وخراپە.

سەیرە ئەوان بەپەرۆشن لەسەر پارە وسامانەکانیان بە پاراستنی وگەشەکردنی، وشەونخونی دەکەن بۆئەوەی بەرهەمدار بێت، ئەگەرچیش زۆرجار ئەوان گەشە بە سامانەکانیان دەدەن بۆ بەرژەوەندی خەڵکی تر، بەڵام هیچ گرنگی نادەن بە منداڵەکانیان، لەکاتیکدا پاراستنی ئەوان باشتر وچاکترە لە دونیا وقیامەتدا، هەروەکو چۆن واجبە لەسەر باوک خواردن وخواردنەوە وپۆشاک دابین بکات بۆ منداڵەکانی، بەهەمان شێوە واجبە لەسەری ببێتە هۆکار بۆ زیندووکردنەوەی دڵی منداڵەکانی بە زانست وئیمان، ودەبێت لاشەیان دابپۆشێت بە پۆشاکی تەقوا چونکە ئەمە خێرترینە.

وله مافەکانی منداڵ : خەرجیان لەسەر بکات بە چاکە و بەبێ زیادەڕەوی وبە بێ کورتڕەوی، چونکە ئەمە واجبی منداڵەکانە لەسەری، وسوپاسگوزاریە بۆ نیعمەتەکانی خوای گەورە لەوەی پێی بەخشیووە لە ماڵ وسامان، چۆن ڕێگری خەرجیان لێدەکات لەژیانیدا، وڕەزیل دەبێت

دەرهەقیان؛ چونکە لەهەموو حاڵەتێکدا بۆ ئەوان کۆی دەکاتەوە، بۆیە بەزۆر دەیبەن لەپاش مردنی ؟! وئەگەر ڕەزیلی بکات لەسەریان لەوەی کە واجبە ئەوا منداڵەکان بۆیان هەیە لە سامانەکەی ببەن بە پێی پێویستی بەشێوازێک زەرەری پێنەگەیەنن، هەروەکو چۆن پێغەمبەری خودا -صلی الله عليه وسلم- فەتوای بۆ هیندی کچی عوتبە دا -ڕەزای خوای لێبێت-.

وله مافەکانی منداڵ: هیچ یەکێکیان نەخاتە پێش ئەوانی تر لە بەخشین ودیاریەکان، نابێت ببەخشێت بەهەندێک لە منداڵەکانی وئەوانی تر بێبەش بکات، ئەمە ستەمە، وخوای گەورە ستەمکارانی خۆشناوێت، ئەمە دەبێتە هۆی نارەحەتبوونی بێبەشکراوان، وهەڵگیرسانی دوژمنایەتی دژ بە ئەوانەی پێیان بەخشراوە، ولەوەیە ببێتە هۆی دوژمنایەتی لەنێوان بێبەشکراوان ودایک وباوکدا، وهەندێک لە خەڵکی یەکێک لە منداڵەکانی دەخاتە پێش ئەوانی تر چونکە چاکەکار وبەسۆزە بەرامبەر دایک وباوکی، بۆیە ئەو تایبەت دەکەن بە بەخشین ودیاریەکان؛ چونکە چاکەکارە، بەڵام ئەمە بیانوو نیە بۆ تایبەتکردنی ئەو، چونکە ئەوەیان چاکەکارە نابێت بەتایبەت دیاری پێبدرێت بەهۆی ئەوەی چاکەکارە؛ چونکە پاداشتی چاکەکاربوون لەلای خوای گەورەیە، وتایبەتکردنی دەبێتە هۆی ئەوەی تووشی عوجب وسەرسامبوون بێت بە نەفسی، وپێی وابێت فەزڵی هەیە بەسەر دایک وباوکی، وئەوانی تر دوور دەکەونەوە وبەردەوام دەبن لەسەر خراپبوونیان، پاشان ئێمە نازانین لەوەیە حاڵ بگۆڕێت، چاکەکار ببێتە خراپەکار و بەپێچەوانەوە، دڵەکان بەدەستی خوای گەورەن ؛ هەرچۆنێک بیەوێت ئاراستەیان دەکات.

لە هەردوو سەحیحدا [بخاري ومسلم]دا هاتووە، لە نوعمانی کوڕی بەشیرەوە -ڕەزای خوایان لێبێت- دەڵێت: باوکی غوڵامێکی -خزمەتکاری- پێی بەخشی، وباوکی ئەمەی بۆ پێغەمبەری خودا باسکرد -صلى الله عليه وسلم-، پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: «ئایا ئەمەت

بەخشیووە بە هەموو منداڵەکانت؟»، باوکی ووتی : نەخێر، ئەویش فەرمووی: «کەواتە وەریبگرەوە -بەخشینەکە-»، ولە گێڕانەوەیەکدا: «تەقوای خوا بکەن -لە خوا بترسن-، ودادپەروەر بن لە نێوان منداڵەکانتان»، ولە گێڕانەوەیەکی تردا: «یەکێکی تر بکە بە شاهێد لەسەر ئەمە، چونکە من شاهێدی نادەم لەسەر ستەمکردن»، پێغەمبەری خودا -صلی الله علیه وسلم- پێشخستنی هەندێک لە منداڵەکانی بەسەر ئەوانی تردا ؛ بە زوڵم وستەم وەسفی کردووە، وستەم کردنیش حەرامە.

بەڵام ئەگەر هەندێک شت ببەخشێت بەئەوەیان کە پێویستیەتی، ودوووەم پێویستی نیە، وەکو ئەوەی یەکێک لەمنداڵەکان پێویستی بە پێداویستی خوێندن یان چارەسەر یان هاوسەرگیری بێت، ئەوا ئاساییە ئەو تایبەت بکات بەدابینکردنی ئەو شتەی پێویستیەتی؛ چونکە ئەم تایبەت کردنە بەهۆی پێویستیەوەیە، بۆیە وەکو مەسرەف بۆ کردنی وایە.

هەرکاتێک باوک ئەوەی لەسەریەتی لە واجب جێبەجێی کرد دەرهەق بە منداڵەکانی لە پەروەردە وخەرجکردن، ئەوا زۆرجار منداڵەکانیش بەهەمان شێوە چاکەکار دەبن بەرامبەری، ومافەکانی جێبەجێ دەکەن، وهەرکاتێک باوک کەمتەرخەم بێت لەوەی واجبە لەسەری ئەوا شایستەی سزادانە، ئەمیش بەوەی منداڵەکانی مافەکانی پشتگوێ بخەن، وسزا دەدرێت هاوشێوەی کەمتەرخەمبوونەکەی، چی بچنیت ئەوە دەدووریتەوە.

****

مافی پێنجەم : مافی خزمەکان

ئەو نزیکەی پەیوەندی خزمایەتی لەگەڵ تۆدا هەیە وەکو -برا ومام وخاڵ ومنداڵەکانیان، وهەرکەسێک کە پەیوەندی نزیک وخزمایەتی هەیە لەگەڵت- مافی خزمایەتی هەیە بەپێی نزیکبوونی لێتەوە، خوای گەورە دەفەرموێت: واتە: ﴿وَآتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ...﴾ [الإسراء:٢٦] واتە: ﴿مافی خزم و دۆستان بەجێ بهێنە و پەیوەندیەکان (لە چوار چێوەی شەرعدا چاودێری بکە)...﴾، ودەفەرموێت: ﴿وَاعْبُدُواْ اللّهَ وَلاَ تُشْرِكُواْ بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَى...﴾ [النساء:٣٦] واتە: ﴿(ئەی خەڵکینە) تەنها خوا بپەرستن و هیچ جۆرە شەریک و هاوەڵێکی بۆ بڕیار مەدەن و چاکەکار بن لەگەڵ دایک و باوکتان و خزماندا...﴾، واجبە لەسەر هەموو خزمێک پەیوەندی خزمایەتی بگەیەنێت بە چاکە ئەمیش بەڕێزلێگرتنی، وسوود پێگەیاندنی لاشەیی ودارایی، بەپێی ئەوەی داواکراوە لە نزیکبوونی وپێویستی، ئەمە داواکراوە لەڕوانگەی شەریعەت وئەقڵ وفیترەتەوە.

بەڵگەی زۆر هاتووە لەسەر ئامۆژگاری وهاندان بۆ گەیاندنی پەیوەندی خزمایەتی ئەمیش کەسی نزیک دەگرێتەوە، لە هەردوو سەحیحدا هاتووە لە ئەبی هورەیرەوە -ڕەزای خوای لێبێت- کە پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «خودا بوونەوەرەکانی دروستکرد، کاتێک خوڵقاندنیان تەواو بوو، ڕەحم (پەیوەندی خزمایەتی) هەستا، ووتی: ئەمە پەناگەی کەسێکە کە پەنا دەگرێت لە پچڕاندنی پەیوەندی خزمایەتی، خودا فەرمووی: «ئایا ڕازی دەبیت ئەگەر پەیوەندیم هەبێت لەگەڵ ئەو کەسەی پەیوەندی تۆ دەگەیەنێت، وپەیوەندی بپچڕێنم لەگەڵ ئەو کەسەی پەیوەندی تۆ دەپچڕێنێت»، ووتی: بەڵێ، ئەی پەروەردگار، خودا فەرمووی: «دەی بڕیار بێت ئەوە بۆ تۆ بێت». پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: بیخوێننەوە ئەگەر ویستتان: {فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِن تَوَلَّيْتُمْ أَن تُفْسِدُوا فِي الأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ} واتە: {جا ئایا ئێوە بەتەمان (ئەی ناپاکان) ئەگەر پشت هەڵبکەن

(لە ئیسلام وجیهاد) ولە زەویدا ئاژاوە وخراپە بەرپا بكەن وهەرچی پەیوەندی خزمایەتیە بیپچڕێنن}». وپێغەمبەر -صلی الله علیه وسلم- دەفەرموێت: «هەركەسێک باوەڕی بە خوا ورۆژی قیامەت هەیە با پەیوەندی خزمایەتی بگەیەنێت».

زۆرێک لە خەڵكی ئەم مافەیان پشتگوێ خستووە، وكەمتەرخەمن تێیدا، كەسی وا هەیە هیچ پەیوەندی نیە لەگەڵ خزمەكانی، نە بە ماڵ و نە بە ڕەوشتی جوان ونە بە ڕێزگرتن، ڕۆژ ومانگ دەڕوات ونەیانی بینیووە، وسەردانیانی نەكردووە، وخۆشەویستیان زیادی نەكردووە بەدیاری بەخشین، هیچ نارەحەتی وپێویستیەكی لەسەریان لانەداوە، بەڵكو لەوەیە بەرامبەریان خراپ بووبێت بە قسە یان كردەوە، یان هەردوویان، پەیوەندی بە كەسی دوورەوە هەیە بەڵام پەیوەندی پچڕاندووە لەگەڵ خزمەكانی.

خەڵكی وا هەیە ئەگەر خزمەكانی پەیوەندی پێوە بكەن وسەردانی بكەن ؛ ئەویش بەو شێوەیە دەبێت، بەڵام كە ئەوان پەیوەندیان پچڕان ئەمیش دەیپچڕێنێت، ئەمە لەڕاستیدا پەیوەندی خزمایەتی نەگەیاندووە، بەڵكو هاوشێوەی بەرامبەر چاكەی كردەوە، ئەمیش بەرامبەر خزم وكەسی تریش ڕوودەدات، چونكە چاكەدانەوەی بەرامبەر تایبەت نیە بە خزم وكەسی نزیک، وئەو كەسەی پەیوەندی خزمایەتی دەگەیەنێت لەهەقیقەتدا ئەوەیە كە لەپێناو خوای گەورە بیگەیەنێت، وگوێ نەدات بەوەی ئایا ئەوان پەیوەندی دەگەیەنن یان نا، هەروەكو لە [صحیح البخاري]دا هاتووە لە عبداللەی كوڕی عەمرو -ڕەزای خوایان لێبێت- كە پێغەمبەری خودا -صلی الله علیه وسلم- دەفەرموێت: «ئەوە خزم ودۆستی ڕاستەقینە نیە كە چاكە بە چاكە دەداتەوە، بەڵام خزم ودۆستی ڕاستەقینە ئەو كەسەیە كە ئەگەر بەرامبەرەكەی پەیوەندی خزمایەتی پچڕاند ئەو هەر پەیوەندیەكە دەگەیەنێت».

پیاوێک پرسیاری له سەروەرمان کرد ووتی: ئەی پێغەمبەری خودا، من كەسانێكی نزیک وخزمم هەیە، من پەیوەندی خزمایەتی دەگەیەنم بەڵام ئەوان دەیپچڕێنن، ومن بەرامبەر ئەوان چاكم بەڵام ئەوان بەرامبەر من خراپن، وله سەریان ئارام دەگرم وئەوان خراپە دەكەن بەرامبەرم، پێغەمبەر -صلی الله علیه وسلم- پێی فەرموو: «ئەگەر بەو شێوه بیت كە باست كرد، وەكو ئەوه وایە لمیان دەرخوارد بدەیت، وبەردەوام لە لایەن خوای گەورەوە یارمەتی وپشتیوانیت بۆ هەیە له بەرامبەر ئەوان ئەگەر تۆ هەر بەو شێوەیە بیت» [رواه مسلم].

ئەگەر له گەیاندنی پەیوەندی خزمایەتی هیچ شتێک نەبێت جگە لەوەی كە الله پەیوەندی دەگەیەنێت له دونیا وقیامەتدا ؛ بە ئەوانەی پەیوەندی خزمایەتی دەگەیەنن، بە هۆكاری گەیاندی خزمایەتی ؛ الله ڕەحمی پێدەكات وكارەكانی بۆ ئاسان دەكات، وناڕەحەتیەكانی لەسەر لادەدات، وگەیاندنی پەیوەندی خزمایەتی دەبێتە هۆی نزیكبوونەوەی ئەندامانی خێزان لەیەكتر، وخۆشەویستی وسۆزیان لەسەر یەک زیاد دەبێت، ویارمەتی یەكتر دەدەن لەكاتی سەختی وناڕەحەتی، وبەختەوەری وئاسوودەیی دێتە دی ؛ چونكە ئەمە جێبەجێكراوە وزانراوە، وهەموو ئەم سوودانە پێچەوانە دەبێتەوە ئەگەر پەیوەندی بپچڕێنێت و لەیەكتر دووربن.

****

مافی شەشەم :مافی هاوسەرەکان (ژن ومێرد)

هاوسەرگیری شوێنەواری گرنگ، وزۆر ئەرکی داواکراوی تێدایە، چونکە پەیوەندیە لەنێوان ژن ومێردەکەی، هەریەکەیان مافی هەیە بەسەر ئەوی ترەوە: مافی لاشەیی وکۆمەڵایەتی ودارایی.

بۆیە پێویستە لەسەر هەریەک لە هاوسەرەکان بەچاکە مامەڵە لەگەڵ ئەوی تردا بکات، ودەبێت ئەو مافەی واجبە لەسەری جێبەجێی بکات بە لێبووردەیی وئاسانی بەبێ ناچارکردنی بەرامبەر و بەبێ دواخستن، خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿...وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ...﴾ [النساء:١٩] واتە: ﴿...هاوژینییان بەجوانی لەگەڵدا بەرنەسەر...﴾، وخوای گەورە دەفەرموێت: ﴿...وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ...﴾ [البقرة:٢٢٨] واتە: ﴿...ژنان مافیان هەیە بەسەر پیاوانەوە بەوێنەی ئەو مافانەی کە بۆ پیاوانە لەسەر ژنان بەگوێرەی باو و نەریتێک کە پەسەندە لە ئیسلامدا و پیاوان بەسەر ئافرەتانەوە یەک پلەیان هەیە (ئەویش دەسەڵاتی گێڕانەوەی ژنەکانیانە لەکاتی تەڵاقی ڕەجعیدا)...﴾، واجبە لەسەر ئافرەت مافەکانی مێردەکەی جێبەجێ بکات.

ئەگەر هەردووکیان مافە واجبەکانی جێبەجێ کرد دەرهەق بەئەوی تر ئەوا ژیانێکی بەختەوەر دەژین، وپەیوەندی وجوان مامەڵەییان بەردەوام دەبێت، وئەگەر بە پێچەوانەوە بێت ئەوا ناکۆکی ولێکترازان دروست دەبێت، وژیانی هەردوویان نارەحەت دەبێت.

دەقی زۆر هاتووە سەبارەت بە جوان مامەڵەکردن لەگەڵ ئافرەت، ورەوچاوکردنی حاڵی، وکاملی حاڵ ومامەڵە ؛ شتێکی مەحاڵە، چونکە پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- فەرموویەتی: «ئامۆژگاریتان دەکەم بە نەرم ونیانی مامەڵەکردن لەگەڵ ئافرەتدا؛ چونکە ئافرەت لە پەراسوو دروستکراوە، وچەماوەترین بەشی پەراسوو بەشی سەرەوەیەتی، ئەگەر هەوڵبدەیت ڕێکی بکەیتەوە دەیشکێنیت، وئەگەر وەکو خۆی جێی

بهێڵیت؛ ئەوا هەر بە چەماوەیی دەمێنێتەوە، بۆیە بە نەرم ونیانی مامەڵە لەگەڵ ئافرەتدا بکەن»، ولە گێڕانەوەیەکدا: «ئافرەت لە پەراسوو دروستکراوە، وبۆ تۆ ڕێک وکامڵ نابێت لەهەموو حاڵەتێکدا، وئەگەر چێژی لێوەربگریت، ئەوا چێژی لێوەردەگریت وچەماوەیی هەر تێدایە، وئەگەر هەوڵبدەیت ڕێکی بکەیتەوە دەیشکێنیت، وشکاندنەوەی بریتیە لە تەڵاقدانی»، وپێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «با هیچ پیاوێکی ئیماندار ڕقی لە ئافرەتێکی ئیماندار نەبێتەوە، ئەگەر ڕقی لە ڕەوشتێکی بێت؛ ئەوا ڕەوشتێکی تری لە لا پەسەندە» [رواه مسلم]، لەم فەرموودەیەدا: پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- ڕێنموێنی ئومەتەکەی دەکات سەبارەت بە چۆنیەتی مامەڵەکردنی پیاو لەگەڵ ژنەکەی؟ وپێویستە پیاو بەختەوەر بێت لەگەڵ خێزانەکەی بەوەی هەیە؛ چونکە سروشتی ئافرەت وایە کامڵ نیە، بەڵکو هەر لاریەکی تێدا دەبێت، وپیاو تەنها ئەو کاتە دەتوانێت چێژی لێوەربگرێت ئەگەر لەسەر سروشتی خۆی مامەڵەی لەگەڵدا بکات کە لەسەری دروستکراوە.

لەم فەرموودانەوە ئەم سوودە وەردەگرین: پێویستە پیاو بەراوردی چاکە وخراپەکانی ژنەکەی بکات، ئەگەر ڕقی لە ڕەوشتێکی بێت ئەوا ڕەوشتێکی تری هەیە کە پێی ڕازیە، ونابێت تەنها بەچاوی تووڕەیی وڕەقەوە سەیری بکات.

زۆرێک لە هاوسەرەکان ژیانی کامڵیان دەوێت لەهاوسەرەکانیان، وئەمە شتێکی مەحاڵە، ئەگەر ئەمە مەبەستیان بێت ئەوا دەکەنەوە نێو نارەحەتی وتاڵی ژیانەوە وناتوانن چێژ وەربگرن لە هاوسەرەکانیان، ولەوەیە ئەمە ببێتە هۆی تەڵاقدان، هەروەکو پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- فەرموویەتی: «وئەگەر هەوڵبدەیت ڕێکی بکەیتەوە دەیشکێنیت، وشکاندنەوەی بریتیە لە تەڵاقدانی» ؛ بۆیە پێویستە لەسەر مێرد ئاسانکار

بێت وچاوپۆشی لە هەندێک شت بکات دەرهەق بە خێزانەکەی ئەگەر سەبارەت بە ئاین وشەرەف نەبێت.

لە مافەکانی ژن لەسەر مێرد: ئەوەی لەسەری واجبە جێبەجێی بکات بۆی لە خەرجکردن ودابینکردنی خواردن وخواردنەوە وشوێنی نیشتەجێبوون وهتد؛ چونکە خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿...وَعلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ...﴾ [البقرة:٢٣٣] واتە: ﴿...پێویستە لەسەر ئەو کەسەی خاوەنی منداڵەکەیە (واتە باوکی یان بەخێوکاری) ڕزق و ڕۆزی و پۆشاک بە شێوەیەکی جوان و پەسەندی ئایین ئامادە بکات...﴾، وپێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «وئەوان -ژنەکانتان- پێویستە لەسەرتان ڕزق وپۆشاکیان بۆ دابین بکەن بەشێوەیەکی چاک -بە جوانی وپەسەندکراو لە ئایندا-»، پرسیار لە پێغەمبەری خودا کرا -صلى الله عليه وسلم- : ئایا مافی خێزانی یەکێک لە ئێمە چییە لەسەرمان؟ ئەویش فەرمووی: «خۆراکی پێببەخشیت ئەگەر خۆت خۆراکت خوارد، وجلی پێببەخشیت ئەگەر خۆت جلت لەبەرکرد -یان پارەی پێببەخشیت ئەگەر پەیدات کرد-، وبە لێدان لە دەموچاوی نەدەیت، وپێی نەڵێیت خوا ڕووت ڕەش بکات -وجوێنی پێنەدەیت-، وقسەی لەگەڵ دانەبڕیت (هەجری نەکەیت -بەجێی نەهێڵیت-) مەگەر تەنها لە نێو ماڵدا نەبێت» [رواه أبو داود].

لە مافەکانی ژن لەسەر مێردەکەی: دادپەروەر بێت لەنێوان ئەو وهەوێکەی ئەگەر ژنێک زیاتری هەبوو، دادپەروەر بێت لەنێوانیان لەڕوانگەی خەرجی ونیشتەجێبوون وشەومانەوە وهەموو ئەوەی تێیدا دەتوانێت دادپەروەر بێت، ئەگەر لە یەکێک لەو شتانەی کە دەتوانێت تێیدا دادپەروەر بێت مەیلی بۆ لای یەکێکیان زیاتر بێت ؛ ئەمە لە تاوانە گەورەکانە، پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «هەرکەسێک دوو ژنی هەبێت مەیلی بۆ لای یەکێکیان زیاتر بێت؛ ئەوا لە ڕۆژی قیامەتدا دێت و

لایەکی لاشەی لارە». بەڵام ئەوەی ناکرێت دادپەروەری تێدا جێبەجی بکرێت؛ وەکو خۆشەویستی وئارامی نەفس، لەمەدا گوناهبار نابێت؛ چونکە لەتوانایدا نیە، خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَلَن تَسْتَطِيعُواْ أَن تَعْدِلُواْ بَيْنَ النِّسَاء وَلَوْ حَرَصْتُمْ...﴾ [النساء:١٢٩] واتە: ﴿هەرگیز ئێوە ناتوانن لە نێوان هاوسەرەکانتاندا دادپەروەرانە ڕەفتار بکەن، لە کاتێکدا ئەگەر زۆریش سوور بن لەسەری...﴾.

پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- ئەوەی لەتوانایدا بووایە بە دادپەروەری دابەشی دەکرد لەنێوان خێزانەکانی، ودەیفەرموو: «خودایە ئەمە بەشکردنی منە لەوەی لە توانامدایە، بۆیە لۆمەم مەکە لەوەی لە توانای تۆدایە ولە توانای مندا نیە»، بەڵام ئەگەر یەکێکیان پێش بخات لەڕوانگەی شەو مانەوە لە لای ؛ بەڕەزامەندی ئەوی تر یان ئەوانی تر ئەوا ئاساییە، وەکو مانەوەی پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- لەگەڵ عائیشە لە شەوی سەودەدا چونکە سەودە شەوەکەی خۆی بەخشی بە عائیشە، وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- لەو نەخۆشیەی تێیدا وەفاتی کرد ؛ پرسیاری دەکرد: «من بەیانی لە کوێم؟ من بەیانی لە کوێم؟»، خێزانەکانی ئیزنیان پێدا بەوەی لە هەرشوێنێک دەیەوێت بمێنێتەوە، بۆیە لە ماڵی عائیشە بوو کاتێک کۆچی دوایی کرد.

سەبارەت بە مافەکانی مێرد لەسەر ژن گەورەترە لە مافەکانی ئەو لەسەر مێردەکەی، چونکە خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿..وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ..﴾ [البقرة:٢٢٨] واتە: ﴿..ژنان مافیان هەیە بەسەر پیاوانەوە بەوێنەی ئەو مافانەی کە بۆ پیاوانە لەسەر ژنان بەگوێرەی باو و نەریتێک کە پەسەندە لە ئیسلامدا و پیاوان بەسەر ئافرەتانەوە یەک پلەیان هەیە (ئەویش دەسەڵاتی گێڕانەوەی ژنەکانیانە لەکاتی تەڵاقی ڕەجعیدا)..﴾، وپیاو سەرپەرشتیاری ئافرەتە، وبەرژەوەندیەکانی بۆ جێبەجێ دەکات وپەروەردە وئاراستەی دەکات، هەروەکو خوای گەورە

دەفەرموێت: ﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاء بِمَا فَضَّلَ اللّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنفَقُواْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ...﴾ [النساء:٣٤] واتە: ﴿پیاوان سەرپەرشتیارن بەسەر هاوسەرەکانیانەوە، ئەمەش بەهۆی ڕێزو زیادە ئەرکێکەوە کە خوا داویەتی بەهەندێک بەسەر هەندێکی تردا (سەرەڕای ئەوەی کە)پیاوان لەماڵ و سامانیان خەرج دەکەن (لە پێناوی ئاسوودەیی و خۆشگوزەرانی ئافرەتاندا)...﴾.

لە مافەکانی مێرد لەسەر ژنەکەی: گوێڕایەڵی بکات ئەگەر سەرپێچی فەرمانی خوای گەورە نەبێت، وبیپارێزێت لە نهێنی وسامانەکەیدا، و پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- فەرموویەتی: «ئەگەر فەرمانم بکردایە یەکێک سوجدە بۆ یەکێکی تر ببات؛ ئەوا فەرمانم دەکرد بە ئافرەت کە سوجدە بۆ مێردەکەی ببات». وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «ئەگەر پیاوێک خێزانەکەی بانگ بکات بۆ سەرجێگایی کردن (جیماع کردن) وئافرەتەکە ڕەتی بکاتەوە، وپیاوەکە شەوی بەسەردا بێت ولێی توڕەبێت؛ ئەوا فریشتەکان نەفرەت لەو ئافرەتە دەکەن هەتا بەیانی بەسەردا دێت».

ولە مافەکانی مێرد لەسەری: نابێت کردەوەیە بکات ببێتە هۆی لەدەستدانی کامڵی چێژوەرگرتن ئەگەرچیش کردەوەکە پەرستنێکی سونەت بێت؛ چونکە پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «حەڵاڵ نیە بۆ ئافرەت ڕۆژوو بگرێت لەکاتێکدا پیاوەکەی ئامادەیە مەگەر بەئیزنی ئەو نەبێت، ونابێت ئیزن بدات بە هاتنی کەسێک بۆ نێو ماڵی مەگەر پاش ئیزنی ئەو نەبێت».

پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- یەکێک لەهۆکارەکانی چوونە بەهەشتی ئافرەتی ڕوونکردووەتەوە ئەویش ئەوەیە مێردەکەی لێی ڕازی بێت، لە [الترمذي]دا هاتووە لە ئوم سەلەمەوە -ڕەزای خوای لێبێت-

کە پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «هەر ئافرەتێک بمرێت ومێردەکەی لێی ڕازی بێت ؛ دەچێتە بەهەشتەوە».

****

مافی حەوتەم : مافی فەرمانڕەوا وخەڵکی -فەرمانپێکراو-

فەرمانڕەوا -کاربەدەست-: ئەوانەن کە کاروباری مسوڵمانان بەدەستی ئەوانە، ئەگەر فەرمانڕەوایی گشتی بێت وەکو سەرۆکی یەکەم لە وڵاتدا، یان سەرۆکایەتی تایبەت وەکو بەڕێوبەری فەرمانگەیەک یان کارێکی دیاریکراو، وهەموویان مافیان هەیە واجبە لەسەر خەڵکی -فەرمانپێکراوەکان: ژێردەستەکانیان- جێبەجێیان بکەن، وهەروەها ژێردەستەکانیان مافیان هەیە لەسەریان دەبێت فەرمانڕەواکان جێبەجێی بکەن.

مافەکانی فەرمانپێکراوەکان لەسەر فەرمانڕەواکانیان: ئەو سپاردەی خوای گەورە پێیانی سپاردووە وپابەندیانی کردووە پێی ؛ دەبێت جێبەجێی بکەن، لە ئامۆژگاری بۆ خەڵکی وپەیڕەوکردنی مەنهەجێکی دامەزراو کە بەرژەوەندی دونیا وقیامەتی ئەوانی تێدایە. ئەمیش بە شوێنکەوتنی ڕێبازی ئیمانداران، کە ئەو ڕێبازەیە پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- لەسەری بووە؛ چونکە مایەی بەختەوەریە بۆ خۆی وخەڵکی، ودەبێتە هۆی ڕازیبوونی فەرمانپێکراوەکان لە فەرمانڕەواکانیان، ودامەزراندنی پەیوەندیەکی پتەوە لەنێوانیان، وهەروەها ملکەچبوون بۆ فەرمانەکانیان وپاراستنی ئەو سپاردانەی پێیان دەسپێرن، هەرکەسێک تەقوادار بێت ولە خوای گەورە بترسێت ؛ هەیبەتدار دەبێت لەلای خەڵکی، وهەرکەسێک مەبەستی ڕەزامەندی خوای گەورە بێت ؛ ئەوا چاوی لەدەستی خەڵکی نابێت وخەڵکیش لێی ڕازی دەبن، چونکە دڵەکان بەدەستی خوای گەورەیە چۆن بیەوێت ئاڕاستەی دەکات.

سەبارەت بە مافی فەرمانڕەواکان لەسەر خەڵکی -فەرمانپێکراوەکان-: ئامۆژگاری کردنیان لەو فەرمان وئەرکانەی پێیان دەسپێردرێت، وبیرهێنانەوەیان ئەگەر تووشی بێئاگایی وکەمتەرخەمی بوون، ونزا کردن بۆیان ئەگەر لە هەق وڕاستی لایان دا، وجێبەجێکردنی فەرمانەکانیان ئەگەر سەرپێچی فەرمانی خوای گەورە نەبێت؛ ئەگەر هەردووولا بەم شێوەیە بن ئەوا دەوڵەت وفەرمانگە وکار دامەزراو وڕێک دەبێت، وسەرپێچیکردنیان دەبێتە هۆی تەشەنەکردنی پشێوی وخراپبوونی هەموو شتێک، بۆیە خوای گەورە فەرمانیکردووە بە گوێڕایەڵیکردنی وگوێڕایەڵیکردنی پێغەمبەرەکەی وگوێڕایەڵیکردنی فەرمانڕەواکان، خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ أَطِيعُواْ اللّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنكُمْ...﴾ [النساء:٥٩] واتە: ﴿ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە، فەرمانبەردارو گوێڕایەڵی خواو پێغەمبەرو فەرمانڕەواکان بکەن کە لە خودی خۆتانن (لە بیروباوەڕو پابەندیدا)...﴾، وپێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «پێویستە لەسەر مسوڵمان گوێڕایەڵ بێت وفەرمانەکان جێبەجێبکات لە هەرشتێک پێی خۆش بێت یان پێی ناخۆش بێت، مەگەر فەرمانی پێبکرێت بە ئەنجامدانی تاوانێک؛ ئەگەر فەرمانی پێکرا بە ئەنجامدانی تاوانێک ئەوا نابێت گوێڕایەڵ بێت ونابێت فەرمانەکە جێبەجێبکات» [متفق عليه].

لە عبداللەی کوڕی عەمرو -ڕەزای خوای لێبێت- دەڵێت: لەگەڵ پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- بووین لە سەفەرێکدا، لە شوێنێک وەستاین، هەندێکمان خێمەکەی چاکدەکرد، وهەندێکمان پێشبڕکێی نیشان شکێنیان دەکرد، وهەندێکی ترمان خەریکی ئاژەڵەکانی بوو، هەواڵدەری پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- بانگی کرد: بۆ نوێژ کردن کۆببنەوە، ئێمەش کۆ بووینەوە لای پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-، وفەرمووی: «هەر پێغەمبەرێک لە پێش من هاتبێت ماف بووە لەسەری کە ڕێنیشاندەری ئومەتەکەی بێت بۆ ئەو شتانەی کە دەزانێت خێرە بۆیان، وئاگاداریان بکاتەوە لەو شتانەی کە دەزانێت شەڕە بۆیان، ئەم ئومەتەی

ئێوە سەلامەت بوونی لە سەردەمەکانی سەرەتایدایە، وسەردەمەکانی کۆتایی ئەم ئومەتە تووشی بەڵا وتاقیکردنەوە دەبێت وتووشی شتانێک دەبن کە ئێوە ئینکاریان لێدەکەن لەسەر ئەو کردەوانەیان، وفیتنە وتاقیکردنەوەکان هەتا دێت گەورەتر دەبن وئەوانەی پێشووتر بچووکتر دەبنەوە، فیتنە وبەڵای ئەوتۆ تووشی ئیماندار دەبێت کە دەڵێت: لەم فیتنەیەدا تیا دەچم، پاشان فیتنەکە نامێنێت، ودانەیەکی تر دێت، ئیماندار دەڵێت: ئەمەتا ئەمەتا (تیا چوونم). بۆیە ئەوەی حەز دەکات ڕزگاری بێت لە دۆزەخ، وبچێتە بەهەشتەوە، ئەوا با بمرێت لەسەر باوەڕهێنان بە (اللّٰه) وڕۆژی دوایی، وبا بەو شێوەیە مامەڵە لەگەڵ خەڵکی بکات کە ئەو حەز دەکات بەو شێوەیە مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت، وهەرکەسێک بەیعەت بە پێشەوایەک بدات؛ ودەستی بگرێت ودڵسۆزی خۆی بۆ دەرببڕێت، با بە گوێرەی توانا گوێڕایەڵی بکات، ئەگەر کەسێکی تر هات بۆ ئەوەی لەسەر دەسەڵات لای بەرێت؛ ئەوا لە گەردنی ئەو کەسەی تر بدەن» [رواه مسلم].

پیاوێک پرسیاری لە پێغەمبەری خودا کرد -صلى الله عليه وسلم-، ووتی: ئەی پێغەمبەری خودا، هەواڵمان پێبدە ئەگەر کاربەدەستانێک داوای مافی خۆیان لە ئێمە بکەن، ومافی ئێمە نەدەن، ئایا فەرمانی چیمان پێدەکەیت؟ پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- ئاوڕی دا بە لایەکی تردا، پاشان پرسیارەکەی دووبارە کردەوە، -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: «گوێڕایەڵ بن وفەرمانەکان جێبەجی بکەن، تاوانی کەموکوڕیەکان لەسەر خۆیانە، وتاوانی گوێڕایەڵی نەکردن لەسەر ئێوەیە» [رواه مسلم].

وله مافەکانی فەرمانڕەوا لەسەر فەرمانپێکراوەکان: یارمەتیدانی فەرمانڕەوا لە ئەرکەکانیان، بەشێوەیەک یارمەتیدەریان بن لە جێبەجێکردنی ئەو فەرمانەی پێیان سپێردراوە، وهەمووو یەکێک بزانێت ئەرک وبەرپرسیاریەتی چیە لە کۆمەڵگادا بۆئەوەی کارەکان بەو شێوەیە جێبەجێ

بین کە داواکراوە؛ چونکە ئەگەر فەرمانڕەواکان یارمەتی نەدرێن لەلایەن فەرمانپێکراوەکانەوە ئەوا داواکراو نایەتە دی.

****

مافی هەشتەم : مافی دراوسێ

دراوسێ: ئەوەیە کە ماڵی نزیکە لە تۆوە، ومافی گەورەی لەسەرت هەیە، ئەگەر نزیک بێت لە ڕەچەڵەکەوە ومسوڵمان بێت، ئەوا سێ مافی هەیە: مافی دراوسێیەتی، وخزمایەتی، وئیسلامەتی، وئەگەر مسوڵمان بێت وخزمەت نەبێت، ئەوا دوو مافی هەیە: مافی دراوسێیەتی، وئیسلامەتی، وئەگەر خزمەت بێت، ومسوڵمان نەبێت، دوو مافی هەیە: مافی دراوسێیەتی، وخزمایەتی، وئەگەر خزم نەبێت، ومسوڵمان نەبێت، یەک مافی هەیە: ئەویش مافی دراوسێیەتیە، خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿...وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَى وَالْجَارِ الْجُنُبِ...﴾ [النساء:٣٦] واتە: ﴿...و چاکەکار بن لەگەڵ دایک و باوکتان و خزمان و هەتیووان و هەژاران و دراوسێی خزم ونزیک و دراوسێی بیانیدا...﴾، وپێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «جبريل -عليه السلام- بەردەوام ئامۆژگاری و وەسیەتی دەکردم سەبارەت بە دراوسێ؛ هەتا گومانم وابوو کە دراوسێیش میرات وەردەگرێت -لە دراوسێکەی-» [متفق عليه].

لە مافەکانی دراوسێ بەسەر دراوسێوە: چاکەکاری بەرامبەری هێندەی دەتوانێت بە سامان وپشتیگری لێکردنی وسود پێگەیاندنی، پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- فەرموویەتی: «خێرترین وباشترین دراوسێ لەلای خوای گەورە ؛ خێرترین وباشترینیانە بۆ دراوسێکەی»، وفەرموویەتی: «هەرکەسێک باوەڕی بە خوا وڕۆژی دوایی هەیە با چاکەکار بێت بەرامبەر

دراوسێکەی»، وهەروەها فەرموویەتی: «ئەگەر شۆربات لێنا ئەوا ئاوی زۆر تێبکە، وهەندێکی ببەخشە بە دراوسێکانت».

وله چاکەکاری بەرامبەر دراوسێ: پێشکەشکردنی دیاری بۆی لەکاتی بۆنەکاندا، چونکە دیاری بەخشین دەبێتە هۆی دروستبوونی خۆشەویستی، ونەهێشتنی دوژمنایەتی.

وله مافەکانی دراوسێ: ئازار نەدانیەتی، نە بە قسە و نە بە کردەوە، چونکە پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- فەرمووی: «والله ئیمانی -تەواو- نیە، والله، ئیمانی -تەواو- نیە، والله، ئیمانی -تەواو- نیە»، ووتیان: کێ ئەی پێغەمبەری خودا؟ فەرمووی: «ئەوەی کە دراوسێکەی پارێزراو -ئەمین- نییە لە شەڕی»، وله گێڕانەوەیەکدا: «ناچێتە بەهەشتەوە ئەو کەسەی کە دراوسێکەی سەلامەت نییە لە شەڕ وخراپەی»، وشەی «البوائق» -کە لە دەقی فەرموودەکەدا هاتووە- واتا: شەڕ وخراپەکاری، ئەوکەسەی دراوسێکەی پارێزراو نەبێت لە شەڕ وخراپەکارییەکانی ئەوکەسە ئیمانداری تەواو نیە، وناچێتە بەهەشتەوە.

زۆرن لەو خەڵکانەی گوێنادەن بە مافی دراوسێ، ودراوسێکانیان دوور نین لە شەڕ وزیانیان، دەبینیت بەردەوام ناکۆکن لەگەڵیان ودەستدرێژی دەکەنە سەر مافەکانیان، بە قسە یان بە کردەوە یان بە هەردوویان ئازاریان دەدەن، هەموو ئەمانە پێچەوانەی ئەوەیە کە خوای گەورە وپێغەمبەرەکەی فەرمانیان پێکردووە، چونکە دەبێتە هۆی پەرتەوازەبوونی مسوڵمانان، ودوورکەوتنەوەی دڵیان لەیەکتر، وسنوور وحورمەتیان بەرامبەر یەکتر نامێنێت.

****

مافی نۆیەم : مافی مسوڵمانان بەشێوەیەکی گشتی

ئەم مافــانە زۆرن، تێیانــدا لە فەرمــوودەکەی بوخاریــدا هــاتووە، پێغەمبەری خودا -صلی الله علـیە وسـلم- دەفەرموێت: «مـافی مسـوڵمان لەسـەر مسـوڵمان شـەش دانەیە: ئەگەر پێـی گەیشـت سـەلامی لێبکـات، ئەگەر داوەتــی کــرد وەڵامــی بــداتەوە، ئەگەر داوای ئامۆژگــاری لێکردیــت ئامۆژگاری بکات، ئەگەر پژمی و ووتی: (الحمـد لـلە) وەڵامـی بـدەرەوە (بڵـێ: یرحمـک اللە)، ئەگەر نەخـۆش کەوت سـەردانی بکـات، ئەگەر مـرد شـوێنی جەنـازەکەی بکەوێـت». لەم فەرمـوودەیەدا هەنـدێک لە مافەکـانی نێـوان مسوڵمانان ڕوونکراوەتەوە:

مـافی یەکەم: سـەلامکردن، سـەلامکردن سـونەتێکە جەختـی لەسـەر کــراوەتەوە، ولە هۆکــاری تەبــایی ویەکڕیــزی وپتەوبــوونی پەیوەنــدی خۆشەویســتیە لەنێوانیــان، وئەمەش بینــراوە وجێبەجــێ بــووە، ولە فەرموودەیەکدا پێغەمبەر -صلی الله علیە وسلم- ڕێنموێنی بـۆ ئەنجامـدانی کردووە:«سوێند بە ئەو زاتەی کە نەفسی منی بە دەستە، ناچنە بەهەشتەوە هەتا ئیمان نەهێنن، وئیمـان نـاهێنن هەتـا یەکترتـان خـۆش نەوێـت، ئایـا شتێکتان پێ بڵێم کە بەهۆیەوە یەکترتان خـۆش دەوێـت؟ سـەلام کـردن لە نێوانتان بڵاو بکەنەوە».

پێغەمبەری خودا -صلی الله علیە وسلم- سـەرەتا سـەلامی دەکـرد لە ئەوانەی پێیان دەگەیشت، وسەلامی دەکرد لە منداڵان ئەگەر بەلایان تێـپەڕ بووایە.

ســونەت وایە ئەوەی تەمەنــی بچــووکترە ســەلام بکــات لە ئەوەی تەمەنی گەورەترە، وژمارەی کەم سەلام بکات لە ژمارەی زۆر، وئەوەی سواریە سەلام بکات لە ئەوەی ڕێـدەکات، ئەگەر ئەوەیـان لەسـونەتدا لەپێشـترە بـۆ سەلام کردن ؛ سەلامی نەکـرد بـا ئەوەی بەرامـبەر سـەلام بکـات، بـۆئەوەی پاداشتی سەلام کردنیان لەدەست نەچێت.

عەماری كوڕی یاسر -ڕەزای خوای لێبێت- دەفەرموێت: «سێ شت لە هەركەسێكدا هەبێت ئەوا ئیمانی كاملە: دادپەروەر بێت تەنانەت دەرهەق بە نەفسی خۆتیش، وسەلامكردن لە هەموو كەسێك، وبەخشین هەرچەندە كەمیش لەنێو دەستدا بێت».

ئەگەر دەستپێكردن بە سەلامكردن سونەت بێت ئەوا وەڵامدانەوەی فەرزی كیفایەتە، واتە ئەگەر یەكێك لە نێو كۆمەڵێك وەڵامی بداتەوە ؛ ئەوا واجبێتی وەڵامدانە لەسەر ئەوانی تر لادەچێت. خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَإِذَا حُيِّيْتُم بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّواْ بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا...﴾ [النساء:٨٦] واتە: ﴿هەركاتێك سەلامتان لێكرا ئەوە بەجوانتر لە سەلامی ئەو یاخود (هیچ نەبێت) وەكو خۆی وەڵام بدەنەوە...﴾، تەنها بەس نیە بۆ وەڵامدانەوەی سەلام بڵێت: «چۆنی وباشی یان هاوشێوەی ئەمە»؛ چونكە ئەمە باشتر نیە لە سەلامكردنەكە و وەكو سەلامكردنەكەیش نیە، ئەگەر بڵێت: «السلام عليكم»، دەبێت وەڵامبدرێتەوە بە: «وعليكم السلام»، وئەگەر پاشان ووتی: «چۆنی بەخێر بێیت»، با بەرامبەریش هەمان شت بڵێت یان زیاتر چونكە باشترە.

مافی دووەم: «ئەگەر داوەتی كردیت وەڵامی بدەرەوە»؛ واتا : ئەگەر بانگی كردیت بۆ ماڵەكەی بۆ خواردن، یان بۆ سەردانی ؛ وەڵامی بدەرەوە، و وەڵامدانەوەی داوەتی سونەتێكە كە زۆر جەختی لەسەر كراوەتەوە؛ چونكە دڵ نەشكاندنی بەرامبەرە، وهەروەها دەبێتە هۆی دروستبوونی تەبایی وخۆشەویستی ویەكڕیزی.

بەڵام ئەمە وەلیمە ناگرێتەوە ؛ ئەمیش ئەو خواردنەیە دروست دەكرێت بەهۆی هاوسەرگیریەوە، چونكە وەڵامدانەوەی وەلیمە واجبە بە مەرجە ئاشكراكانی؛ پێغەمبەری خودا -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت: «وهەركەسێك وەڵام نەداتەوە ئەوا سەرپێچی فەرمانی خوا وپێغەمبەرەكەی كردووە».

وكاتێـك دەفەرموێـت: «ئەگەر بـانگی كردیـت وەڵامـی بـدەرەوە» ئەمە تەنـانەت بـانگكردنیش دەگـرێتەوە بـۆ یارمەتیـدانی، تـۆ فەرمانپێكراویـت بە وەڵامدانەوەی، ئەگەر بانگی كردیت بۆ یارمەتیدانی لە هەڵگرتنی شتیك یـان فرێدانی یان هتد ؛ تۆ فەرمانپێكراویت وەڵامی بدەیتەوە،چونكە پێغەمـبەری خودا -صـلی الـلە علـیە وسـلم- دەفەرموێـت: «ئیمانـدار بـۆ ئیمانـدار وەكـو بینایەک وایە كە بەشێک بەشێکی تری پتەو دەكات -پاڵپشتی دەكات-».

مافی سێیەم: «ئەگەر داوای ئامۆژگاری لێكردیت ئامۆژگاری بـكە»؛ واتە ئەگەر هـات بـۆ لات پێویسـتی بە ڕاوێـژ وئامۆژگـاری هەبـوو ئەوا پێویسـتە دڵسـۆز وڕاسـتگۆ بیـت لە ئامۆژگـاریكردنی چـونكە ئەمە بەشـێكە لە دیـن، هەروەكـو پێغەمــبەر -صــلی الــلە علــیە وســلم- دەفەرموێــت: «ئــاین ئامۆژگارییە» (تەمیم) دەڵێت: ووتمـان: بـۆ كـێ؟ واتـا (ئـاین ئامۆژگـارییە بـۆ كێ؟)، ئەویش -صلی اللە علیە وسلم- فەرمووی: بۆ خـودا، وبـۆ كتێـبەكەی، وبۆ پێغەمبەرەكەی، وبۆ پێشەوای مسوڵمانان وتێكڕای مسوڵمانان».

ئەگەر نەهات داوای ئامۆژگاریت لێبكات، وتووشی زیانێک یان تاوانێـک هاتبێت ؛ ئەوا واجبە لەسەرت ئامۆژگاری بكەیت بـۆئەوەی دوور بكەوێـتەوە لە زیـان وتـاوانەكە، ئەگەرچـیش ئەو نەهـات داوای ئامۆژگاریـت لێبكـات؛ چونكە ئەمە لابردنی زیان وخراپەیە لەسەر مسوڵمانان، بەڵام ئەگەر تووشـی زیان وتاوان نەبێت لەو كـارەی دەیكـات، بەڵام تـۆ پێـت وایە شـتی تـر هەیە بەسوودترە لەم كـارە، ئەوا واجـب نـیە لەسـەرت هیچـی پـێ بڵێیـت مەگەر خۆی داوای ڕاوێژ وئامۆژگاری بكات، ئەو كات تـۆیش بەپێـی توانـا ئامۆژگـاری دەكەیت.

مـافی چـوارەم: «ئەگەر پژمـی، ووتـی: الحمـد للـە [بەمانـای حەمـد وسـوپاس بـۆ اللە]، ئەوا تـۆش وەڵامـی بـدەرەوە، -واتـا بڵـێ: یرحمـک اللە [بەمانای: خودا ڕەحمت پێبكات]-»؛ بۆ سوپاسـكردنی لەسـەر ئەوەی حەمـد

وستایشی پەروەردگاری كرد لەكاتی پژمین، وئەگەر پژمی ونەیووت : الحمد لله، لەم حاڵەتەدا هیچ مافێكی نیە، بۆیە وەڵامی نادرێتەوە.

نزا كردن بە ڕەحمەت بۆئەوەی دەپژمێت ؛ فەرزە، و واجبە ئەوەی نزا دەكات ؛ وەڵامی بدرێتەوە، بۆیە ئەوەی پژمیوە پێی دەڵێت: «یهدیكم الله و یصلح بالكم» واتە: «خوای گەورە هیدایەتتان بدات وحاڵتان چاك بكات».

وئەگەر بەردەوام بوو لەسەر پژمین، وسێ جار وەڵامی دایەوە، ئەوا لە چوارەم جاردا پێی دەڵێت: «عافاك الله» واتە: «خوای گەورە لەش ساغیت پێببەخشێت»، لەجیاتی ووتنی: «یرحمك الله».

مافی پێنجەم: «ئەگەر نەخۆش كەوت ؛ سەردانی بكە»، وسەردانیكردنی نەخۆش مافی مسوڵمانە لەسەر برای مسوڵمانی، بۆیە واجبە جێبەجێی بكات، هەرچەندە نەخۆشەكە مافی لەسەرت زیاتر بێت لەڕوانگەی خزمایەتی وهاوڕێیەتی ودراوسێیەتی ئەوا سەردانیكردنیشی زیاتر جەختی لەسەر كراوەتەوە.

سەردانیكردنی نەخۆش بەپێی حاڵی نەخۆشەكەیە، لەوەیە پێویست بكات زۆ سەردانی بكرێت وەكو بۆ نمونە دابینكردنی پێداویستیەكانی ودڵدانەوەی، یان لەوەیە پێویست بكات كەم سەردانی بكرێت بەهۆی ناڕەحەتی حاڵەتەكەی، بۆیە باشتر وایە ڕەچاوی حاڵی بكرێت.

وسونەت وایە بۆ ئەو كەسەی سەردانی نەخۆش دەكات: پرسیار لە حاڵی بكات وئارامی بكاتەوە، ونزای بۆ بكات ودەرگای هیوای لەسەر بكاتەوە؛ چونكە ئەمە گەورەترین هۆكارە بۆ باش تەندروستی وشیفا، ودەبێت تەوبە كردنی بەبیردا بهێنێتەوە بەشێوەیەك تووشی ترسی نەكات، بۆ نمونە پێی دەڵێت: تۆ بەهۆی ئەم نەخۆشیەوە خێر وچاكەت دەستدەكەوێت، ونەخۆشی دەبێتە هۆی لێخۆشبوون لە گوناهـ وتاوانەكان، ونەخۆش

کەوتنت لەسـەر جێگـا دەبێـتە هـۆی بەدەسـت خسـتنی پاداشـتێکی زۆر بە یادی خوای گەورە وتەوبە وئیستیغفار ونزا کردن.

مافی شەشەم: «ئەگەر مـرد ؛ شـوێنی جەنـازەکەی بکەوێـت»، چـونکە شـوێنکەوتنی جەنـازە لە مافەکـانی مسـوڵمانە لەسـەر بـرای مسـوڵمانی، وپاداشــتی زۆری تێــدایە، پێغەمــبەری خــودا -صــلی الــله علــیه وســلم- دەفەرموێـت: «ئەوەی ئامـادەی جەنـازە بێـت ونـوێژی لەسـەر بکـات؛ ئەوا قیراتێکی بۆ هەیە، وئەوەی ئامـادە بێـت هەتـا لە گـۆڕ دادەنرێـت؛ ئەوا دوو قیراتـی بـۆ هەیە، ووتـرا: دوو قیـرات چیـیە؟ فەرمـووی: «وەکـو دوو شـاخی مەزن».

لە مافەکانی مسوڵمان لەسەر مسوڵمان: دوورخستنەوەی شەڕ وزیانە لێی، چونکە ئازاردانی مسوڵمان تاوانێکی گەورەیە، خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَـبُوا فَقَـدِ احْتَمَلُـوا بُهْتَانًـا وَإِثْمًا مُّبِينًا﴾ [الأحـزاب:٥٨] واتە: ﴿ئەوانـەش کـە ئـازاری ئیمانـداران لە پیـاو وئافرەتــان دەدەن بێئــەوەی تاوانێکیــان ئەنجامــدابێت، ئەوانــە بوختــان و گوناهو تاوانێکی ئاشکرا دەگرنە ئەستۆ﴾.

زۆر جـار ئەگەر کەسـێک بیەوێـت بە ئـازار وزیـان پێگەیانـدن زاڵ بێـت بەسـەر براکەیـدا ؛ ئەوا خـوای گەورە لە دونیـادا تـۆڵەی لێـدەکاتەوە پـێش قیامەت،پێغەمبەری خودا -صلی الله علیه وسلم- دەفەرموێت: «حەسـودی بە یەکتــری مەبەن، و(فێــڵ مەکەن لە مەزاددا -لا تناجشــوا-)، ورقتــان لە یەکتری نەبێتەوە، وپشت لە یەکتری مەکەن، ولە سەر فرۆشتنی یەکتر شت مەفرۆشن، وبەندەی خـودا بـن بە بـرایەتیەوە، مسـوڵمان بـرای مسـوڵمانە؛ ستەمی لێناکات وسەرشۆڕی ناکـات وبە درۆی ناخـاتەوە وبە چـاوی سـووک وکەم سەیری ناکات، وتەقواداری لێرەدایە -سێ جار ئاماژەی بۆ سینگی کرد- بەسە بۆ مسوڵمانێک کە ئەوەنـدە شـەڕ وخـراپەی لە خـۆ گرتبێـت کە بـرای مسوڵمانی بە کەم بزانێت وبە چاوی سووک سەیری بکات، هەمـوو شـتێکی

مسوڵمان لەسەر مسوڵمانێكی تر حەرامە: خوێنی ومالًی (پارە وموڵكی) وناموسی (ناوبانگی)».

مافەكانی مسوڵمان لەسەر مسوڵمان زۆرن، بەڵام دەكرێت هەمووی پوخت بكرێتەوە لەم فەرموودەیەدا كە پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم- دەفەرموێت:«مسوڵمان برای مسوڵمانە»، هەركاتێك مسوڵمان ئەوەی داواكراوە لەم برایەتیەدا جێبەجێی بكات ؛ ئەوا كۆشش دەكات بۆئەوەی برا موسوڵمانەكەی تووشی هەموو خێرێك بێت ودوور بكەوێتەوە لە هەموو شتێك كە زیانی پێدەگەیەنێت.

****

مافی دەیەم : مافی نا مسوڵمانەكان

نا مسوڵمانەكان ؛ هەموو كافرەكان دەگرێتەوە، كە دابەش دەبن بەسەر چوار بەشدا :

١- ئەوانەی دەجەنگن دژی مسوڵمانان.

٢- ئەوانەی داوا پەنابەرێتی وپاراستنیان دەكەن.

٣- ئەوانەی پەیمانیان هەیە لەگەڵ مسوڵمانان.

٤- ئەوانەی لەنێو مسوڵمانان دەژین.

١- ئەوانەی دەجەنگن دژی مسوڵمانان : مافی پاراستن ویارمەتیدانیان لەسەر ئێمە نیە، بەڵكو بەپێچەوانەوە دەبێت مسوڵمانان دژیان بجەنگن بۆئەوەی پارێزراو بن لە شەڕ وزیانیان.

٢- ئەوانەی داوای پەنابەرێتی وپاراستنیان دەكەن : مافی پاراستنیان لەسەرمانە لە كات وشوێنی دیاریكراو بۆ پاراستنیان؛ چونكە خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلاَمَ اللّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ...﴾ [التوبة:٦] واتە: ﴿خۆ ئەگەر كەسێك لە هاوبەش

پەیداکاران -موشریکەکان- داوای پەنای لێ کردیت (ئەی پێغەمبەر -صلى الله عليه وسلم-، ئەی ئیماندار)، ئەوە تۆیش پەنای بدە هەتا گوێی لە فەرموودەکەی خوا (قورئان) دەبێت، پاشان بیگەیەنە بەو شوێنەی دەیەوێت و (ماڵ و گیان و ژیانی) تیایدا پارێزراوە...﴾.

٣- ئەوانەی پەیمانیان هەیە لەگەڵ مسوڵمانان: دەبێت ڕاستگۆ بین لە پەیمانەکانمان لەگەڵیان هەتاوەکو ئەو ماوەیەی لە ڕێکەوتنەکەدا دیاریکراوە لەنێوانمان، ئەگەر ئەوان لەسەر پەیمانەکە بەردەوام بن ونەیشکێنن وکەمتەرخەمی تێدا نەکەن، ویارمەتی کەس نەدەن دژی ئێمە وتانە نەدەن لە ئاینەکەمان، خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿إِلاَّ الَّذِينَ عَاهَدتُّم مِّنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُواْ عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُّواْ إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَى مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾ [التوبة:٤] واتە: ﴿بەڵام ئەو هاوبەش پەیداکارانەی کە پەیمانتان لەگەڵیاندا بەستووە، پاشان پابەندی پەیمانەکە بوون و هیچیان لێ کەم نەکردووە و یارمەتی کەسیشیان نەداوە دژتان، ئەوە ئێوە پەیمانەکەیان بۆ بەرنە سەرو تەواوی بکەن، تا کاتی دیاری کراویان، چونکە بەڕاستی خوا تەقواداران خۆش دەوێت﴾، وکاتێک دەفەرموێت: ﴿وَإِن نَّكَثُواْ أَيْمَانَهُم مِّن بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُواْ فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُواْ أَئِمَّةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لاَ أَيْمَانَ لَهُمْ...﴾ [التوبة:١٢] واتە: ﴿خۆ ئەگەر ئەوانە پەیمانەکانیان بشکێنن لەدوای بەستنی و گاڵتەو تانەوتەشەریان لە ئاین و بەرنامەکەتان دەدا، ئەوە بجەنگن دژی سەرانی کوفر، بەڕاستی ئەوان هیچ پەیمانێکیان نیە...﴾

٤- ئەوانەی لەنێو مسوڵمانان دەژین : بەبەراود بە ئەوانەی پێشوو زۆرترین مافیان هەیە ومافیان لەسەرە، چونکە ئەوان لە وڵاتی مسوڵمانان دەژین، ولە ژێر پاراستن وبەڕێوەبردنی مسوڵماناندان، ئەمیش بەرامبەر بە ئەو سەرانەیەی -جزیەی- دەیدەن بە وڵات.

واجبە لەسـەر فەرمـانڕەوای مسـوڵمانان حوكمیـان بكـات بە حـوكمی ئیسلام لە نەفس وسامان وشەرەفدا، وحەددی شەرعی لەسەریان جێبەجێ بكات لەوەی باوەڕیان وایە حەرامە، و واجبە لەسـەری بیانپارێزێـت وزیانیـان لێ دوور بخاتەوە.

واجـبە جیـاواز بـن لە مسـوڵمانان لە جلوبەرگـدا، ونابێـت شـتێک دەربـخەن پـێچەوانەی ئیسـلام بێـت یـان نابێـت شـتێک لە دروشـمەكانی ئاینەكەیان دەربخەن وەكو خاچ وزەنگ وهتد، وحوكمەكانی -ئەهلـی زیـمە : أهل الذمة : ئەو كافرانەی لەنێو مسوڵمانان دەژین- لە نێـو كتێبـی زانایانـدا هەیە لێرەدا زۆر باسی ناكەین.

والحمد لله ربّ العالمين، وصلى الله وسلم على نبيّنا محمّد وعلى آله وصحبه أجمعين.

نووسینی: هەزار بۆ الله -سبحانه وتعالی-

موحەمەد ساڵح عوسەیمین

****

پێڕست

(كلیك بكە لەسەر سەرەبابەتەكە بۆ چوونە سەر بابەتەكە لە لاپەڕەكەی خۆیدا)

پێشەكی ٤

مافی یەكەم : مافی خوای گەورە -سبحانە وتعالی- ٦

مافی دووەم : مافی پێغەمبەری خودا -صلی اللە علیە وسلم- ١٠

مافی سێیەم: مافی دایك وباوك.. ١٣

مافی چوارەم: مافی منداڵەكان ١٦

مافی پێنجەم : مافی خزمەكان ٢٠

مافی شەشەم :مافی هاوسەرەكان (ژن ومێرد) ٢٣

مافی حەوتەم : مافی فەرمانڕەوا وخەڵكی -فەرمانپێكراو- ٢٨

مافی هەشتەم : مافی دراوسێ.. ٣١

مافی نۆیەم : مافی مسوڵمانان بەشێوەیەكی گشتی ٣٣

مافی دەیەم : مافی نا مسوڵمانەكان ٣٨